

Дунаєва М. В.
старший викладач кафедри
бухгалтерського обліку та консалтингу,
Київський національний економічний університет
імені Вадима Гетьмана
e-mail: MariDunayeva@ukr.net
ORCID:0000-0002-4072-6653

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ОБЛІКОВОЇ ПОЛІТИКИ ПІДПРИЄМСТВА

Dunayeva Maria
Senior teacher of the department
Accounting and consulting
Vadym Hetman KNEU
e-mail: MariDunayeva@ukr.net
ORCID:0000-0002-4072-6653

PECULIARITIES OF ACCOUNTING POLICY OF AN ENTREPRENEUR

Анотація. Ефективне управління на рівні держави та на рівні кожного підприємства напряму залежить від розробленої ефективної облікової політики. В українських реаліях процесу формування облікової політики на підприємствах приділяється недостатня увага як з боку держави, так і з боку власників підприємств і бухгалтерської служби. Облікова політика є першою і однією із головних складових обліку та дає розуміння змісту фінансової звітності підприємств. Основна проблема формування облікової політики, яка ще повністю не вирішена в Україні, полягає в нормативних документах, які регламентують облікову політику. Відсутній єдиний підхід до структури, нерозкритий вплив її елементів на формування показників у фінансових звітах. Облікова політика — один із головних інструментів управління процесом ведення бухгалтерського обліку і складання звітності. Саме облікова політика має визначати стратегію розвитку підприємства на тривалу перспективу. Для ефективного формування облікової політики потрібно враховувати стратегічні, оперативні, пріоритетні цілі діяльності підприємства. Облікова політика має вирішувати поставлені завдання апарату управління щодо управлінського обліку для прийняття рішень, забезпечувати єдині вимоги до формування фінансової звітності для привабливості інвесторів. Облікова політика має великий вплив на показники собівартості продукції, показники фінансового стану підприємства, управління витратами, фінансовими результатами та нарахованими податками.

Ключові слова: облікова політика, метод, аналіз, фінансовий результат, управління витратами, собівартість продукції, бухгалтерський облік, дохід, фінансова звітність, управлінський облік, ринкові відносини, суб'єкт господарювання, принцип.

Abstract: Effective management at the state level and at the level of each enterprise directly depends on the developed effective accounting policy. In Ukrainian realities, insufficient attention is paid to the process of accounting policy formation at enterprises, both from the side of the state and from the side of the owners of enterprises and the accounting service. Accounting policy is the first and one of the main components of accounting and provides an understanding of the content of financial statements of enterprises. The main problem of the formation of the accounting policy, which has not yet been fully resolved in Ukraine, lies in the regulatory documents that regulate the accounting policy. There is no unified approach to the structure, the undisclosed influence of its elements on the formation of indicators in financial reports. Accounting

policy is one of the main tools for managing the accounting and reporting process. It should determine the company's long-term development strategy. For the effective formation of the accounting policy, it is necessary to take into account the strategic, operational, priority goals of the enterprise. It should solve the tasks set by the management apparatus regarding management accounting for decision-making, provide uniform requirements for the formation of financial statements for the attractiveness of investors. Accounting policy has a great influence on indicators of the cost of production, indicators of the financial state of the enterprise, management of costs, financial results and accrued taxes.

Key words: accounting policy, method, analysis, financial result, cost management, production cost, accounting, income, financial reporting, management accounting, market relations, business entity, principle.

JEL codes: M41

Постановка проблеми. Ефективне управління на рівні держави і рівні кожного підприємства напряду залежить від розробленої ефективної облікової політики. При входженні України до європейського економічного простору зростають конкретні вимоги до правил щодо формування та прозорості інформації, яку суб'єкт господарювання висвітлює у фінансовій звітності. В країнах з розвиненою економікою та ринковими відносинами надають дуже велике значення регулюванню бухгалтерського обліку на підприємствах саме через облікову політику.

Закон України «Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні» облікову політику визнає як «сукупність принципів, методів та процедур, що використовуються підприємством для складання і подання фінансової звітності» [1].

В українських реаліях процесу формування облікової політики на підприємствах приділяється недостатня увага як з боку держави, так і з боку власників підприємств і бухгалтерської служби. На макrorівні неможливо врахувати особливості діяльності кожного підприємства, і тому потрібно враховувати методи оцінки й обліку майна, капіталу та зобов'язань, що відповідають особливостям кожного підприємства. Чинне законодавство надає право суб'єктам господарювання самостійно формувати облікову політику підприємства.

Формування облікової політики полягає у виборі найбільш раціональних та оптимальних методів та процедур обліку, які найкраще відповідають на даний момент конкретним умовам діяльності підприємства та забезпечують складання фінансової звітності [2]. Тільки у випадку, якщо на підприємстві чітко сформована облікова політика, яка відповідає чинному законодавству, можна одержати повну, зрозумілу та достовірну фінансову звітність.

Облікова політика є першою й однією з головних складових обліку та дає розуміння змісту фінансової звітності підприємств. Основна проблема формування облікової політики, яка ще повністю не вирішена в Україні, полягає в нормативних документах, які регламентують облікову політику. Також відсутній єдиний підхід до структури, нерозкритий вплив її елементів на формування показників у фінансових звітах.

Аналіз досліджень і публікацій. Питання формування власної облікової політики підприємства надзвичайно актуальне та знаходить відображення у дослідженнях українських учених, серед яких П. С. Безруких, Т. В. Барановська,

Ф. Бутинець, В. А. Дерій, П. Житний, Г. Кірейцев, М. В. Кужельний, Л. Пантелейчук, В. Пархоменко, М. Пушкар, Н. Пилипів, П. Сук, П. Хомин, В. Швець та інші.

Дослідження науковців свідчать про те, що облікова політика підприємства має включати заходи, спрямовані на підвищення ефективності бухгалтерського обліку, впровадженням яких повинні займатися працівники усіх служб апарату управління. Облікова політика спрямована на розкриття творчих здібностей підприємців з метою підвищення ефективності ведення бізнесу [3].

Більшість авторів облікову політику визначають як сукупність способів ведення бухгалтерського обліку. Так, наприклад, П. С. Безруких дає таке визначення: це вибір підприємством конкретних методик, форм, техніки ведення й організації бухгалтерського обліку, виходячи з встановлених правил та особливостей діяльності (організаційних, технологічних, чисельності і кваліфікації облікових кадрів, рівня технічного оснащення бухгалтерії). Т. В. Барановська вважає, що облікова політика — це вибрана підприємством методологія бухгалтерського обліку, з урахуванням встановлених норм та особливостей, що спрямована на досягнення його цілей і завдань та використовується для забезпечення надійності фінансової звітності й якісної системи управління [4].

Багато науковців дотримуються думки, що облікова політика включає досить широке поняття, яке пов'язане не лише з веденням обліку, а й з розкриттям потенціалу підприємців у підвищенні ефективності господарської діяльності, впровадження нових технологій і виконання зобов'язань перед державою.

Методика дослідження. У проведеному дослідженні були використані основи економічних знань, міжнародні та національні стандарти і положення, наукові праці бухгалтерів-економістів. Методична складова облікової політики містить методи та процедури організації та ведення бухгалтерського обліку на підприємстві, а саме: методи амортизації основних засобів, інших необоротних матеріальних активів, нематеріальних активів, методи оцінки вибуття запасів, методи визначення величини резерву сумнівних боргів, методи оцінки фінансових інвестицій в залежності від їх виду, методи визначення фінансових інструментів, методи оцінки фінансових активів, фінансових зобов'язань, інструментів власного капіталу та похідних, методи оцінки ступеня завершеності операції по наданню послуг, методи калькуляції виробничої собівартості продукції (робіт, послуг), методи визначення ступеня завершеності робіт за будівельним контрактом, методи оцінки активів та зобов'язань в операціях, пов'язаних сторін, метод логічного узагальнення, системний і факторний аналіз.

Під час розробки облікової політики підприємствам слід максимально наближуватися до принципів і положень міжнародних стандартів. Ефективність облікової політики та процес її визначення залежить від таких етапів: аналіз фінансового стану підприємства, аналіз змін чинної нормативно-законодавчої бази, формування основних цілей і виявлення проблемних питань для їх вирішення.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Оскільки ефективне формування облікової політики передбачає, окрім знання чинної нормативної бази, ще й уміння творчого її застосування, до основних проблем, які виникають у процесі формування облікової політики підприємства в Україні, можна віднести:

– недосконалість у багатьох аспектах чинних бухгалтерського і податкового законодавств, на яких ґрунтуються принципи, прийоми і методи бухгалтерського обліку;

– наявність фактора ризику при формуванні облікової політики підприємства керівниками і бухгалтерами, оскільки рішення приймаються під дією суб'єктивного судження;

– неможливість через механізм облікової політики підприємствами вирішувати питання, які безпосередньо не входять до їх компетенції та не врегульовані нормативними документами [5].

Чинне законодавство надає суб'єктам господарювання широкі права у формуванні облікової політики. Обираючи методи і принципи облікової політики, підприємства мають враховувати, як вона буде впливати на суми визнаних витрат, доходів і отриманих достовірних фінансових результатів.

Метою статті є розкриття і вирішення питання щодо формування, визначення та впливу облікової політики на показники фінансової звітності.

Виклад основного матеріалу. Одним із рівнів регулювання бухгалтерського обліку на рівні держави і підприємства належить обліковій політиці. Виокремлюють два основні рівні облікової політики підприємства:

1) політика державного регулювання — визначення основних правил і загальних стандартів функціонування бухгалтерського обліку;

2) політика підприємства з метою забезпечення надійності фінансової звітності — встановлення підприємством способів і прийомів ведення обліку, які відповідають особливостям його господарської діяльності.

Облікова політика на першому рівні (державному) має обов'язковий характер і формує її Верховна Рада України, Кабінет міністрів України, Міністерство фінансів України прийняттям законів, розпоряджень, постанов та інших нормативних актів, які стосуються ведення бухгалтерського обліку, аудиту та звітності.

На другому рівні (на рівні підприємства) облікову політику формує керівник і головний бухгалтер. Апарат управління, в першу чергу, звертає увагу на специфічні особливості підприємства та обирає методи оцінки й обліку майна, капіталу і зобов'язань, які відповідають потребам суб'єкта підприємницької діяльності. Облікова політика на першому і другому рівнях має обов'язковий характер і дотримується загальних правил ведення бухгалтерського обліку.

Облікова політика ґрунтується на положеннях (стандартах) бухгалтерського обліку та інших нормативно-правових актах з бухгалтерського обліку та фінансової звітності. Така політика розробляється шляхом вибору підприємством методів, способів і прийомів обліку та оцінки активів, капіталу та зобов'язань з числа загальноприйнятих, щодо яких нормативно-методична база передбачає більш ніж один їх варіант. Моноваріантні методи оцінки, обліку і процедур як імперативні для застосування підприємством до розпорядчого документа з облікової політики включати не доцільно [6].

Облікова політика визначає ідеологію економіки підприємства на тривалий період, сприяє посиленню обліково-аналітичних функцій в управлінні підприємством, дає змогу оперативно реагувати на зміни, що відбуваються у виробничому процесі, ефективно пристосовувати виробничу систему до умов зовнішнього середовища, знизити економічний ризик і добитися успіхів в конкурентній боротьбі [7].

Формування облікової політики є дуже важливим завданням і має великий вплив на фінансовий результат, надає інформацію зовнішнім і внутрішнім користувачам та допомагає правильно приймати управлінські рішення. Облікова

політика — один із головних інструментів управління процесом ведення бухгалтерського обліку і складання звітності. Вона має визначати стратегію розвитку підприємства на тривалу перспективу.

Облікова політика покликана забезпечити упорядкування облікового процесу, методологічні і методичні засади відображення майна підприємства, господарських процесів, фінансових результатів та економічну ефективність господарського обліку.

Під час розроблення облікової політики потрібно враховувати такі фактори: сферу і вид діяльності організації; організаційно-правову форму суб'єкта економіки; структуру управління; масштаб підприємницької діяльності; специфіку об'єктів обліку; рівень інформаційної системи; кваліфікацію бухгалтерських кадрів; фінансову стратегію організації (застосування методів амортизації, прагнення до зменшення податку на прибуток та податку на майно організації, вибір методів оцінювання матеріально-виробничих запасів і ін.).

На формування облікової політики підприємства впливають чинники:

- форма власності та організаційно-правова структура підприємства;
- вид економічної діяльності;
- організаційна структура управління та структурних підрозділів, чисельність працюючих, наявність відокремлених підрозділів;
- обсяги діяльності, обсяги продажу;
- відносини з податковою системою, наявність податкових пільг;
- забезпечення ресурсами, умови їх зберігання та реалізація готової продукції;
- система звітності перед зовнішніми і внутрішніми користувачами;
- стан законодавства тощо.

Процес формування облікової політики підприємства складається з підготовчого, основного та заключного етапу. Підготовчий етап включає створення висококваліфікаційної комісії, яка буде займатись розробкою облікової політики та подальшим її оформленням у наказ по підприємству, збір законодавчих і нормативних документів, що регламентують методику та організацію обліку, аналіз практики використання окремих способів ведення обліку, встановлюються службові зв'язки бухгалтерської служби з іншими структурними підрозділами підприємства, визначення факторів, що впливають на облікову політику, розглядаються технологічні особливості обліку.

Основний етап формування облікової політики містить такі процеси: визначення об'єктів бухгалтерського обліку, щодо яких має бути розроблена облікова політика, запропоновані форми нетипових первинних документів, вибір методів оцінки і обліку майна підприємства, його витрат, доходів і фінансових результатів, оформлення облікової політики.

Заключний етап — це контроль за впровадженням та виконанням норм облікової політики, виявлення недоліків та їх усунення.

Варто звернути увагу, що облікова політика повинна використовуватися постійно з року в рік (ст. 4 Закону України № 996), вона формується підприємством не на конкретний строк, а на тривалий термін діяльності. Таким чином, затверджувати наказ про облікову політику щороку немає потреби.

За Методичними рекомендаціями про облікову політику суб'єкта господарювання [8], положення про політику бухгалтерського обліку конкретного підприємства може містити такі головні складові (елементи) облікової політики:

- методи оцінювання вибуття запасів;
- регулярність розкриття середньозваженої собівартості одиниці запасів;
- послідовність обліку і розподілу транспортно-заготівельних витрат, ведення окремого субрахунку обліку транспортно-заготівельних витрат;
- методи амортизації основних засобів, інших необоротних матеріальних активів та нематеріальних активів;
- вартісні ознаки предметів, які входять до складу малоцінних необоротних матеріальних активів;
- підходи до переоцінки необоротних активів;
- використання класу 8 та/або 9 Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань та фінансово-господарських операцій суб'єкта господарювання;
- підходи до регулярності зарахування сум дооцінки необоротних активів до нерозподіленого прибутку;
- спосіб розрахунку резерву сумнівних боргів;
- список створюваних забезпечень витрат і платежів у перспективі;
- послідовність оцінювання ступеня закінченості процедур із надання послуг;
- сегменти діяльності, пріоритетний вид сегмента, засади ціноутворення у внутрішньогосподарських розрахунках;
- список і склад змінних та постійних загальновиробничих витрат, бази їх розподілу;
- список і склад статей калькулювання виробничої собівартості продукції (робіт, послуг);
- дату розкриття фінансових активів, придбаних в результаті систематичної діяльності;
- базу розподілу витрат за операціями з інструментами власного капіталу;
- кількісні критерії та якісні ознаки суттєвості інформації про господарську діяльність, події та статті фінансової звітності;
- регулярність встановлення відстрочених податкових активів і зобов'язань;
- регулярність проведення інвентаризації;
- встановлення одиниці аналітичного обліку запасів;
- метод формування звіту про рух грошових коштів;
- підходи до віднесення витрат, пов'язаних з оптимізацією об'єкта основних засобів до первісної вартості або витрат звітного періоду.

Обрані елементи, які прописані в обліковій політиці підприємства, мають дуже великий вплив на створення основних показників діяльності підприємства, повинні забезпечувати обліковий процес і розкривати повну, достовірну інформацію про фінансовий стан підприємства. Для ефективного формування облікової політики потрібно враховувати стратегічні, оперативні, пріоритетні цілі діяльності підприємства. Вона має вирішувати поставлені завдання апарату управління щодо управлінського обліку для прийняття рішень, забезпечувати єдині вимоги до формування фінансової звітності для привабливості інвесторів. Облікова політика має великий вплив на показники собівартості продукції, показники фінансового стану підприємства, управління витратами, фінансовими результатами та нарахованими податками.

Система нормативного регулювання бухгалтерського обліку в Україні (інструменти облікової політики) — це закони, стандарти, положення, інструкції, накази,

методичні рекомендації, інструкції, внутрішні регламенти підприємства є особливо важливою для формування якісної та ефективної облікової політики.

Інструменти облікової політики умовно можна розділити на п'ять рівнів:

- 1) закони України;
- 2) постанови Кабінету міністрів, укази президента;
- 3) положення (стандарты) бухгалтерського обліку, інші нормативно-правові документи з бухгалтерського обліку і фінансової звітності, затверджені Міністерством фінансів України;
- 4) нормативно-правові акти (інструкції, положення, вказівки) та методичні рекомендації Міністерства фінансів та інших органів, що розробляються і затверджуються на основі Положень (стандартів) бухгалтерського обліку з урахуванням особливостей і потреб певних видів діяльності;
- 5) рішення (накази, розпорядження) щодо організації бухгалтерського обліку і застосування конкретної облікової політики, що приймаються керівництвом підприємства на підставі попередніх чотирьох пакетів нормативно-правових документів.

Політика бухгалтерського обліку на підприємстві є важливим механізмом, за допомогою якого з'являється взаємозв'язок державного регулювання і власного бачення підприємства щодо організації та здійснення бухгалтерського обліку. В свою чергу державна політика бухгалтерського обліку виконує функцію нормативно-правового регулювання організації, методики ведення обліку та формування фінансової звітності в межах країни. Ціль державної політики бухгалтерського обліку полягає у зменшенні / усуненні розбіжностей у відображенні методів подання інформації, фінансових звітів підприємств, зменшення коливань кількості та якості інформації в зовнішніх бухгалтерських звітах [9].

Облікова політика — це в першу чергу внутрішній документ: він зобов'язує підприємство дотримуватись обраних підходів до обліку операцій, відповідати практиці ведення обліку та не містити старі положення і ті, що не використовуються. Керівний апарат має чітко сформувати цілісну систему бухгалтерського обліку, яка забезпечить ефективну роботу підприємства на тривалий період. Чітко сформована облікова політика дає можливість керівництву швидко реагувати на зміни, які відбуваються в господарській діяльності підприємства, мінімізувати економічний ризик і максимізувати прибуток.

Поширеною негативною практикою є те, що не всі керівники підприємств відповідально ставляться до цього документа і не приділяють особливого значення наказу про облікову політику. Дуже часто не враховуються особливості певного підприємства та пріоритетні напрями ведення бухгалтерського обліку. Нормативно-правова база України не дозволяє вирішити велику кількість питань за допомогою облікової політики. Необхідно, обираючи принципи, методи, прийоми ведення бухгалтерського обліку на підприємстві, враховувати особливості МСФЗ.

Висновки. Облікова політика є важливим інструментом управління процесом ведення бухгалтерського і складання фінансової звітності, поєднуючи систему менеджменту і процес бухгалтерського обліку суб'єкта господарювання. Облікова політика спрямована на створення найбільш принадної фінансової звітності для інвесторів і кредиторів. Зростає значення бухгалтера-аналітика,

який може брати участь у процесі управління показниками фінансової звітності через фінансові коефіцієнти. Правильно обрані елементи облікової політики дають можливість підприємству притримуватись однієї методології бухгалтерського обліку, обраної стратегії розвитку підприємства, правдиво відображати інформацію про фінансовий стан і результати діяльності підприємства у фінансових звітах. Сформована облікова політика має відповідати вимогам чинного законодавства і Національних положень бухгалтерського обліку.

Адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу потребує оптимізації бухгалтерського обліку на законодавчому рівні, і бажано його зробити більш наближеним до законодавства ЄС. Це дасть можливість підприємствам України стати більш привабливим для іноземних партнерів. Для формування ефективної облікової політики необхідно проаналізувати фактичний стан бухгалтерського обліку і провести аналіз умов господарювання підприємства, який буде забезпечувати належну висококваліфікаційну роботу бухгалтерської служби та всього підприємства.

Література

1. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні. Закон України. Затверджено Верховною Радою України від 16.07.1999 № 996-XIV зі змінами і доповненнями. URL: <http://www.rada.gov.ua>
2. Островерха Р. Е. Організація обліку: навч. посібник. 2 вид. Київ: Центр учбової літератури, 2012. 586.
3. Кужельний М. Теоретичні аспекти бухгалтерського обліку. *Бухгалтерський облік і аудит*. 2005. № 8–9. С. 45–49.
4. Шпак В. А. Облікова політика — складова організації бухгалтерського обліку. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2009. № 6. С. 203–205.
5. Шмигель О. Є Формування облікової політики на базі креативного фінансового обліку. URL: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Sre/2010_3/193.pdf
6. Про облікову політику: лист Міністерства фінансів України від 21.12.2005 № 31-34000-10-5/27791. URL: <http://www.rada.gov.ua>
7. Житний П. Проблеми формування облікової політики та шляхи їх вирішення. *Бухгалтерський облік і аудит*. 2005. № 3. С. 19–22.
8. Методичні рекомендації щодо облікової політики підприємства. Наказ Міністерства фінансів України від 27.06.2013 № 635. URL: <http://minfin.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article/>
9. Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу. Закон України від 18.03.2004. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1629-15>

References

1. The Law of Ukraine «On accounting and financial reporting in Ukraine» [Electronic resource]: approved. VRU dated July 16, 1999. No. 996-XIV with changes and additions. — Access mode: <http://www.rada.gov.ua>.
2. Ostroverkha R. E. Accounting organization: educational manual / R. E. Ostroverkha — 2nd edition — K.: «Center for Educational Literature», 2012. — 586.

3. Kuzhelnyi M. Theoretical aspects of accounting // Accounting and auditing. — 2005. — No. 8–9. — P. 45–49.
4. Shpak V. A. Accounting policy — a component of accounting organization / Shpak V. A. // Bulletin of the Khmelnytskyi National University. — 2009. — No. 6. — P. 203–205.
5. Shmygel O. E Formation of accounting policy based on creative financial accounting [Electronic resource]. — Access mode: [http://archive.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum %20/Sre/2010_3/193.pdf](http://archive.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum%20/Sre/2010_3/193.pdf).
6. About the accounting policy: letter of the Ministry of Finance of Ukraine dated 12.21.2005. No. 31-34000-10-5/27791// [Electronic resource]. — Access mode: <http://www.rada.gov.ua>. — Title from the screen.
7. Zhitny P. Problems of accounting policy formation and ways to solve them / P. Zhitny // Accounting and auditing. — 2005. — No. 3. — P. 19–22.
8. Methodological recommendations regarding the enterprise's accounting policy. Order of the Ministry of Finance of Ukraine dated June 27, 2013. No. 635. URL: <http://minfin.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article/>
9. The Law of Ukraine «On the Nationwide Program for the Adaptation of the Legislation of Ukraine to the Legislation of the European Union» dated March 18, 2004. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1629-15>